

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1582/1-Х/3 10.11.2011. године	
---	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој XV редовној седници, 10.11.2011. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: **КВАЈНОВЕ ТЕЗЕ О СЕМАНТИЧКОЈ НЕОДРЕЂЕНОСТИ И ТЕОРИЈСКОЈ НЕОДЛУЧИВОСТИ**, докторанда мр Александре Зорић.

За ментора је одређен проф. др Војислав Божичковић.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Весна Димитријевић
--	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр. 6/1975</u> (број захтева)	
<u>17.11.2011.</u> (датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Квајнове тезе о семантичкој неодређености и теоријској неодлучивости

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ филозофија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Александра (Душан) Зорић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 2003.

Назив магистарске тезе кандидата: _____

Индуктивистичке претпоставке научног реализма

Година одбране магистарске тезе: 2007.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 10.11.2011.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА <u>Проф. др Весна Димитријевић</u>
--	---

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата | Aleksandru Zorić

Име и презиме ментора: | Vojislav Božičković

Звање: | redovni profesor

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. Cognitive Significance and reflexive Content, *Linguistics and Philosophy* 31 (5), 2008

2. Do Characters Play a Cognitive Role, *Philosophical Psychology* 18 (2), 2005

3. Demonstrative Sense and Rigidity, *Philosophical Papers* 22 (2), 1993

4. The Semantic Insignificance of Referential Intentions, *Grazer philosophische Studien* 62, 2001

5. Scopenhasuer on Kant and Objectivity, *International Studies in Philosophy*, 28 (2), 1996

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовану редовног професора за ментора.

**ДЕКАН ФИЛОЗОФСКОГ
ФАКУЛТЕТА**

Датум 15. 11. 2011 М.П. _____

Filozofski fakultet
Univerzitet u Beogradu

Molim Odeljenje za filozofiju da mi odobri izradu doktorskog rada pod naslovom:

V. V. O. KVAJNOVE TEZE O SEMANTIČKOJ NEODREĐENOSTI I
TEORIJSKOJ NEODLUČIVOSTI

Za mentora predlažem prof. dr Vojislava Božičkovića

Kandidat:
mr Aleksandra Zorić
Kostolačka 80/15, Beograd
011/2468-255, 064/3135-226

Beograd, oktobar 2011.

PREDLOG I OBRAZLOŽENJE TEME DOKTORSKE DISERTACIJE

PREDMET ISTRAŽIVANJA ovog rada je odnos dva ključna aspekta filozofskog opusa američkog filozofa V. v. O. Kvajna; reč je o Kvajnovim tezama o neodređenosti prevođenja i subdeterminaciji teorija svedočanstvom.

Ova tema odlikuje se kako kompleksnošću, uslovljenom pre svega složenošću same Kvajnovе filozofije, tako i neophodnom aktuelnošću, budući da je o problemima u pogledu kojih ne prestaje da se reč vodi debata. U prilog tome govori i činjenica da je u proteklih deset godina objavljeno nekoliko tomova odabranih Kvajnovih radova, monografija o samom Kvajnu kao i pregršt tekstova koji se bave različitim aspektima njegove filozofske pozicije.¹ Kao i svaki drugi značajan filozofski problem i onaj kome ćemo pažnju posvetiti u ovom radu će biti takav da o njemu ne može da se donese konačan i definitivni sud. Rešenje koje ćemo ponuditi razlikovaće se u odnosu na postojeća prvenstveno time što će za cilj imati pružanje koherentne slike Kvajnovog stanovišta koja, pored toga što ima čvrstu osnovu u izvornoj građi, ne zanemaruje ni rezultate savremene nauke.

Kada se pomene teza o neodređenosti prevođenja, gotovo je sigurno da će svakom iole upućenom čitaocu prvo, a možda i jedino, pasti na pamet Kvajново ime. Daljim raslojavanjem ove teze dolazimo do učenja o semantičkoj neodređenosti i referencijalnoj nedokučivosti koja se nalaze u njenom korenu.

Međutim, ukoliko njih želimo razumeti, moramo detaljno ispitati Kvajnov biheviorizam, naturalizam i holizam, njihovu međusobnu povezanost kao i posledice koje ova gledišta imaju po ostatak Kvajnovе filozofske pozicije.

Sa druge strane, izvori teze o subdeterminaciji teorija nisu ni izbliza tako monolitni. Razlog tome je činjenica da je njen prvi značajniji zastupnik bio francuski fizičar Pjer Dijem², dok se za Kvajna vezuje tek njena dalja razrada unutar jedne holističke semantike i epistemologije, zbog čega se ona najčešće i naziva Dijem-Kvajnovom tezom.

¹ Radovi iz odabrane bibliografije koju prilažem na kraju ovog obrazloženja čine tek mali deo ovog korpusa. Trenutno najpotpunija bibliografija kako Kvajnovih radova

tako i radova o njemu može se pronaći na internet adresi <http://www.wvquine.org/> koju uređuje njegov sin, Daglas Kvajn. Kao ilustraciju aktuelnosti Kvajnovе filozofije danas, pomenula bih julski broj časopisa American Philosophical Quarterly, koji je u celosti njemu posvećen. Neki od najznačajnijih Kvajnovih radova prevedeni su i na naš jezik. Vidi: Lazović, Ž. (prir.) Vilarđ van Orman Kvajn: Ontološka relativnost i drugi filozofski ogleđi, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novı Sad, 2007.

- 2 Vidi: Dijem, P. Cilj i struktura fizičke teorije, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novı Sad, 2003.

Teza o neodređenosti prevodenja, u onom obliku koji je relevantan za ovaj rad, prvenstveno se dovodi u vezu sa Kvajnovim holističkim učenjem i, kako smo već napomenuli, tezama o semantičkoj neodređenosti i referencijalnoj nedokučivosti. Brojni semantički i epistemološki problemi koji su iz nje proistekli privukli su pažnju mnogih filozofa nauke i jezika. Što se tiče odnosa ove teze sa tezom o subdeterminaciji teorija, sam Kvajn na nekoliko mesta ističe da između njih postoji asimetrija, da je neodređenost prevodenja dodatna teza u odnosu na tezu subdeterminacije, te da se njima ne tvrde iste stvari.³

U radu "Epistemology Naturalized"⁴ Kvajn pravi razliku između doktrinarnih i konceptualnih razmatranja. Na konceptualnoj strani nastojimo da pojmove o fizičkim objektima svedemo na termine neposrednog čulnog iskustva, dok na doktrinarnoj nastojimo da opravdamo iskaze koji čine sadržaj naučnih saznanja pomoću iskaza koji opisuju sadržaje čulnog iskustva. Teza o neodređenosti prevodenja tiče se konceptualne strane epistemologije, dok se teza o subdeterminaciji odnosi na doktrinarna razmatranja. Upravo je teza o neodređenosti ključna za napuštanje tradicionalne epistemologije u korist naturalističke. Analiza ovih teza kao i njihove međusobne povezanosti predmet je ovog rada.

Ovo je ujedno i POLAZNA HIPOTEZA u razmatranju. Nastojaću da ukažem na moguće interpretacije njihovog međusobnog odnosa, vodeći računa pritom o utemeljenosti svake od interpretacija u korpusu Kvajnovog dela. Naime, odnos ove dve teze jedno je od najspornijih mesta u Kvajnovom opusu, a rasprava o tome ne jenjava ni danas. Sam Kvajn bio je u tom pogledu prilično eksplicitan ali u mnogim aspektima i nedorečen, ističući da je neodređenost dodatna teza u odnosu na subdeterminisanost, te da implikacija ide od subdeterminisanost ka neodređenosti, ali ne i obrnutno. Međutim, on isto tako ističe da iako je subdeterminacija opštija teza i povlači neodređenost, to neodređenost ne čini specijalnim slučajem subdeterminisanosti, već je reč o dodatnoj tezi. Jasno je da su moguće interpretacije njihovog odnosa brojne, a gotovo sve one imaju neko uporište u Kvajnovim spisima, razlikujući se u ovom pogledu, razume se, u stepenu.

Situaciju dodatno otežava, čineći je ujedno filozofski značajnom, činjenica da je Kvajn bio izuzetno plodan autor, ostavivši za sobom pregršt tekstova i monografija. Kako je čitavog svog života pisao i objavljivao, tako su i određeni segmenti njegove misli trpeli izvesne modifikacije. Od odbacivanja distinkcije analitičko/sintetičko do priznanja

postojanja klase uslovno analitičkih iskaza, od radikalnog

- 3 Vidi: Quine, W. v. O. "Indeterminacy of Translation Again", *Journal of Philosophy*, 84, 1987, p.10.
- 4 Quine, W. v. O. "Epistemology Naturalized", in: *Ontological Relativity and Other Essays*, Columbia University Press, New York and London, 1969. (takođe objavljeno u: *Akten des XIV. Internationalen Kongresses für Philosophie*, 6, 1971, pp. 87 - 103, i kasnije preštampano u: Gibson, R. (ed) *Quintessence: Basic Readings from the Philosophy of W. V. Quine*, Harvard University Press, 2004.)

do umerenog holizma, od jake do slabe teze o subdeterminisanosti. Ova evolutivna ili organska komponenta Kvajnovog sistema ostavlja posledice na moguća tumačenja odnosa ove dve teze.

Videćemo da postoje razlozi za tvrđenje da je reč o dva načina da se kaže jedna te ista stvar (tj. da ne postoji nikakva razlika između teza o neodređenosti i subdeterminisanosti), da neodređenost implicira subdeterminisanost, kao i da subdeterminisanost implicira neodređenost. Svaka od ovih interpretacija imala je svoje zastupnike, pa je potrebno ispitati koja od njih ima najviše uporišta u Kvajnovoj misli. Posebna pažnja mora se posvetiti i pitanju zbog čega Kvajn smatra da neodređenost ne pogada fizičke teorije. Koje će od njih biti prihvaćene a koje oborene, pokazaće se tokom same analize.

Iako jedan od najopštijih, i ujedno jedan od najznačajnijih, CIL- JEVA ovog rada počiva u ispitivanju međusobne povezanosti neodređenosti i subdeterminisanosti ovaj rad ima za cilj i rasvetljavanje daleko specifičnijih problema koje Kvajnova enigmatična pozicija podržava: pozicije i međusobna povezanost holizma, empirizma, naturalizma, neodređenosti, (ne)mogućnosti izbora, kao i dalje razvijanje pragmatičkih elemenata njegovog stanovišta. Pokazaće se da je za praktične izbore dovoljno prihvatanje pragmatičkih kriterijuma, dok će se za osnovni cilj rada kao relevantna pokazati odbrana teze po kojoj se jedino rešenje problema subdeterminisanosti može tražiti u spoju pragmatizma i konvencionalizma, u nadi da takav spoj može da posluži i kao delimično rešenje semantičkih teškoća.

U PRVOM POGLAVLJU (LOGIČKE ISTINE I ANALITIČKI ISKAZI) razmotriću Kvajново odbacivanje distinkcije između analitičkih i sintetičkih iskaza. Iz nepostojanja razlike između ove dve vrste iskaza, izvesnih pretpostavki na kojima Kvajn zasniva ovaj svoj čuveni argument kao i odbacivanja ideje istine po konvenciji, sledi kako teza o neodređenosti prevodenja tako i teza o subdeterminisanosti teorija. Posebnu pažnju posvetiću odnosu između Karnapovih i Kvajnovih filozofskih gledišta o ovim problemima.

U DRUGOM POGLAVLJU (NEODREĐENOST PREVODA) ispitaću prvu od dve ključne teze, tezu neodređenosti prevodenja. Razmotriću dva osnovna oblika neodređenosti: neodređenost koja se javlja pri likom prevodenja jezika koji nam je potpuno nepoznat i neodređenost koja se javlja unutar maternjeg jezika. Zbog toga je neophodno ukazati na mehanizme usvajanja (učenja) jezika, da bi se videlo na kom stadijumu možemo očekivati neodređenost. Ovome sledi razmatranje

Kvajnovog biheviorizma, razjašnjenje kompleksnog pojma značenja koji on ima u vidu kao i pojmova referencijalne neodokučivosti i ontološke relativnosti. Tako u čuvenom eseju “Ontological Relativity”⁵, Kvajn zastupa tezu o neodređenosti prevođenja i nedokučivosti referencije. Neodređenost se, veoma grubo govoreći, sastoji u tome što

5 Quine, W. v. O. “Ontological Relativity”, in: Quine, W. v. O. *Ontological Relativity and Other Essays*, Columbia University Press, New York and London, 1969.

se za svaku izgovorenu reč ili rečenicu može naći više alternativnih prevoda koji su podjednako u skladu sa opservacionom lingvističkom evidencijom. Ovde se imaju na umu bihevioralne i verbalne reakcije govornog lica, o kojima najsvikovitije svedoči Kvajnov gavagai primer. Primer je osmišljen tako da se na njemu na pregnantan način pokaže problem radikalnog prevodenja, odnosno da se odgovori na pitanje kako zapravo prevodimo reči jezika za koji ne znamo u kojoj meri korespondira našem.

Pretpostavimo da protrčava zec i da urođenik, čiji jezik ne poznajemo, izgovara "gavagai!". Lingvisti racionalno pretpostavlja da gavagai znači zec. Ovim primerom Kvajn želi da istakne da ne postoji garancija da će bilo koji konačni skup opservacija fiksirati ispravno značenje reči gavagai – naprosto, nećemo moći da utvrdimo intersubjektivnu sinonimnost reči gavagai i zec. Iako bi urođenik mogao da je koristi u istim onim okolnostima u kojima mi koristimo reč zec, gavagai bi i dalje moglo da znači nešto drugo: vremensko pojavljivanje zeca ili, pak, delove zeca.

Ovim se pokazuje da neodređenost pogoda i intenziju i ekstenziju, u tom smislu što se ne može jednoznačno utvrditi ni značenje, ni to na šta se upotrebljeni termini odnose, odnosno njihova referencija. Kvajn smatra da se o referenciji termina može govoriti samo u odnosu na neki jezički okvir (skup termina, predikata kao i drugih pomoćnih referencijalnih sredstava kao što su sredstva identifikacije, kvantifikacije i sl.) koji služi kao koordinatni sistem. Možemo proveriti našu konceptualnu shemu deo po deo, ali ne možemo se od nje odvojiti da bismo je uporedili sa nekonceptualizovanom stvarnošću. Otuda nema smisla pitati se o apsolutnoj tačnosti konceptualne sheme kao ogledala stvarnosti. Naš standard kojim ćemo procenjivati izmene u konceptualnoj shemi, nije realistički standard korespondencije. Ovde je reč o standardu koji je u svojoj suštini pragmatički.

Zaključak koji se iz ovoga može izvesti glasi da nema smisla govoriti o tome šta su objekti teorije, a da se pritom ništa ne kaže o tome kako bi trebalo da interpretiramo ili reinterpretiramo tu teoriju u okviru neke druge teorije. Ovakve interpretacije i reinterpretacije počivaju na pozadinaskim (background) teorijama i njihovim implicitno prihvaćenim ontologijama. Tek u ovakvoj hijerarhiji teorija i odgovarajućih meta-teorija interpretacija dobija smisao: na taj način određujemo koje će rečenice činiti teoriju, koje će stvari biti vrednosti promenljivih jezika u kom je ta teorija izražena.

S tim u vezi, ukazaću i na neke od ključnih problema sa kojima se ovakva pozicija susreće (problemi u vezi sa neodređenošću, bi-hejviorizmom, odbacivanjem mentalističke teorije značenja), kao i na načine na koje ih je moguće prevazići ili pak daljom analizom učiniti nerelevantnim.

U TREĆEM POGLAVLJU (UČENJE O
SUBDETERMINISANOSTI)

ću ispitati drugu Kvajnovu tezu, tezu subdeterminacije.
Pošavši od

analize Dijemovog stanovišta, ukazaću na dalju razradu ove teze u Kvajnovim spisima. Ovo će biti i, istorijski posmatrano, najkompleksniji zadatak, budući da je Kvajn tokom vremena znato izmenio svoje stanovište o subdeterminisanosti.

Naime, iako je u početku prihvatao jaku tezu o načelnoj subdeterminaciji, tj. tvrdjenje da svaka teorija može imati suparnicu koja je jednako dobro potvrđena svedočanstvom, vremenom Kvajn usvaja znatno slabiju tezu kojom se ne tvrdi ništa o primenljivosti subdeterminacije u načelu. On ne tvrdi da ne postoji način da se pomire dve empirijski ekvivalentne, logički inkompatibilne teorije putem parafraziranja predikata. Ono što ova, oslabljena, verzija teze o subdeterminaciji tvrdi jeste da mi nismo u mogućnosti da to učinimo. Dakle, Kvajnov fokus se pomera od prirode samih naučnih teorija ka mogućnostima i ograničenjima naučne prakse. Teza o subdeterminaciji na kraju predstavlja praktičko pre nego teorijsko tvrdjenje. Iako je ova „slabija“ teza manje ambiciozna od njene jake formulacije, može se reći da je korisnija u pogledu osvetljavanja prirode naučne prakse. U ovom delu ispitaću i osnovne postavke verifikacionističke teorije značenja i fizikalizma, koji bi trebalo da nam rasvetle preostale aspekte Kvajnovog dela neophodne za naredno i ključno poglavlje.

ČETVRTO POGLAVLJE (ODNOS NEODREĐENOSTI I SUBDETERMINISANOSTI) baviće se onim što je i osnovna tema rada, odnosno teza o subdeterminisanosti i nedoređenosti. Osnovna uloga prva tri poglavlja jeste da pruže neophodan uvid u sve ključne aspekte Kvajnovog misli koji čine prirodu ovog odnosa problematičnom. Naime, tek nakon detaljne analize Kvajnovog fizikalizma, bihejviorizma i naturalizam, otvara se put za utvrđivanje prave prirode povezanosti neodređenosti i subdeterminisanosti.

Razmotriću prigovore i tumačenja Rortija i Čomskog koji osporavaju Kvajново gledište da u slučaju fizike postoji činjenica koje u slučaju prevodenja nema. Tako, na primer, Rortij smatra da lingvisti i naučnici dele istu metodologiju, i od jednih i od drugih se zahteva da se prilikom opravdavanja hipoteza koje postavljaju oslanjaju na svoju pozadinsku teoriju, bilo da je reč o naučnoj teoriji ili o priručniku za prevodenje. Po Rortiju je „neodređenost...naprosto slučaj subdeterminacije tamo gde je nismo očekivali“⁶. Kako se semantika i nauka služe sličnom metodologijom, uspostavljajući izvesnu vrstu racionalne procedure koja bi utvrđivala ono oko čega će se naučna ili lingvistička zajednica slagati, Kvajn ne poseduje osnov za tvrdjenje da je neodređenost prevoda dodatna u odnosu na subdeterminaciju fizičkih teorija.

Čomski zastupa donekle slično gledište u tekstu „Quine’s Empirical Assumptions“⁷. On tvrdi da se poseban tretman koji

Kvajn pridaje neodredenosti javlja kao posledica pravljenja neosnovane distinkcije

6 Rorty, R. „Indeterminacy of Translation and of Truth“, Synthese 23, 1972, p. 450.

7 Chomsky, N. “Quine’s Empirical Assumptions”, Synthese 19, 1968, pp. 52-68.

između analitičkih hipoteza koje čine radikalno prevođenje i „pravih“

naučnih hipoteza. Čomski, kao i Rorti, uočava postojanje izvesne

metodološke paralele koja može biti povučena između prevođenja i fizike. Takođe, on smatra da Kvjajn nema načina da pomiri navodnu razliku između teorija prevođenja i fizičkih teorija s jedne, i epistemološku ekvivalentnost teza o neodređenosti i subdeterminisanosti s druge strane. Zbog toga ću se osvrnuti na Kvjajnovu razumevanje ključnog pojma činjenice i videti kako u svetlu tog razumevanja Čomskijeva kritika gubi snagu.

Pored ovih, razmotriću još i Behtelov prigovor⁸ koji počiva na argumentima u prilog tvrdnji da su ove dve teze međusobno protivrečne, prigovore Fridmana⁹ i Rota¹⁰ kao i Kvjajnovu odgovore na njih.

Poslednje i ZAKLJUČNO POGLAVLJE sumiraće rezultate prethodnih i postaviti Kvjajnovu sliku nauke i filozofije u nešto širi kontekst. Služeći se primerima iz lingvistike, fizike i neuronauke pokušaću da utvrdim da li savremeni naučni rezultati u nekom smislu ugrožavaju Kvjajnovu filozofsku poziciju. S tim u vezi, nastojaću da pružim odgovor na sledeće pitanje: da li rezultati savremenih lingvističkih istraživanja kao i neuronauke ugrožavaju Kvjajnovu poricanje postojanja značenja kao nezavisnih entiteta, odnosno nepostojanja činjenica u slučaju prevođenja, i da li savremena fizika poznaje i priznaje jaku ili pak, slabije oblike subdeterminisanosti?

U istraživanju ću pored standardnih METODA kakvi su sistematsko prikupljanje relevantnih podataka (iz primarnih i sekundarnih izvora), i njihova komparativna i pojedinačna analiza, koristiti i odgovarajuće filozofske metode: metod pojmovne analize, semantička razmatranja, analiza primera iz lingvističkog i naučnog konteksta, kao i relevantnih filozofskih pozicija, izvođenje opštih zaključaka i sl.

- 8 Bechtel, W. "Indeterminacy and Underdetermination: Are Quine's Two Theses Consistent?", *Philosophical Studies* 38,1980, pp. 309-320, kao i nesto raniji Behtelov rad "Indeterminacy and Intentionality: Quine's Purported Elimination of Propositions", *The Journal of Philosophy*, 75,1978, pp. 649-661.
- 9 Friedman, M. "Physicalism and the Indeterminacy of Translation", *Nous*, 9, 1975.
- 10 Roth, P. A. „On missing the Neurath's Boat“, *Synthese* 61, Number 2, 1984, pp. 205-232.

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Arrington, R. & Glock, H.-J. (eds) Wittgenstein & Quine, Routledge, London and New York, 1996.
- [2] Ayer, A. J. Central Questions of Philosophy, Littlehampton Book Services Ltd, 1973.
- [3] Barrett, R. & Gibson, R. (eds) Perspectives on Quine, Philosophers and Their Critics, Basil Blackwell, Oxford, 1993.
- [4] Bar-Hillel, Y. (ed) Pragmatics of Natural Languages, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland, 1971.
- [5] Belousek, D. W. "Underdetermination, Realism, and Theory Appraisal: An Epistemological Reflection on Quantum Mechanics", Foundations of Physics, Vol. 35, No. 4, April 2005, pp. 669-695.
- [6] Ben-Menahem, Y. Conventionalism: From Poincare to Quine, Cambridge University Press, 2006.
- [7] Bohr, N. "Can Quantum-Mechanical Description of Physical Reality Be Considered Complete?", Physical Review, 48, 1935, pp. 696-702.
- [8] Bonk, T. Underdetermination: An Essay on Evidence and the Limits of Natural Knowledge, Springer-Verlag New York, LLC, 2008.
- [9] Boyd, R. "Realism, Underdetermination, and a Causal Theory of Evidence", Nous, Vol. 7, No. 1, March 1973, pp. 1-12.
- [10] Bechtel, W. "Indeterminacy and Underdetermination: Are Quine's Two Theses Consistent?", Philosophical Studies 38, 1980, pp. 309-320.
- [11] Bechtel, W. "Indeterminacy and Intentionality: Quine's Purported Elimination of Propositions",

The Journal of Philosophy, 75,1978, pp. 649-661.

[12] Carnap, R. The Logical Syntax of Language, Open
Court ,
2002.

[13] Carnap, R. “Empiricism, Semantics, Ontology”,
Revue
Internationale de Philosophie 4,1950, pp. 20-40. Reprinted

- in the Supplement to Meaning and Necessity: A Study in Semantics and Modal Logic, enlarged edition, University of Chicago Press, 1956.
- [14] Chomsky, N. "Quine's Empirical Assumptions", Synthese 19, 1968, pp. 52-68.
- [15] Davidson, D. & Hintikka, J. (eds) Words and Objections: Essays on the Work of W. V. Quine, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland, 1969.
- [16] Dijem, P. Cilj i struktura fizičke teorije, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novı Sad, 2003.
- [17] English, J. "Underdetermination: Craig and Ramsey", The Journal of Philosophy, Vol. 70, No. 14, 1973, pp. 453-462.
- [18] Follesdal, D. & Quine, D. B. (eds) W. V. Quine: Confessions of a Confirmed Extensionalist, Harvard University Press, London, England, 2008.
- [19] Follesdal, D. & Quine, D. B. (eds) W. V. Quine: Quine in Dialogue, Harvard University Press, London, England, 2008.
- [20] Friedman, M. "Physicalism and the Indeterminacy of Translation", Nous, 9, 1975.
- [21] Glock, H.-J. Quine and Davidson on Language, Thought and Reality, Cambridge University Press, 2003.
- [22] Grunbaum, A. Philosophical Problem of Space and Time, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland, 1973.
- [23] Gaudet E. Quine On Meaning, Continuum International Publishing Group Ltd., 2006.

- [24] Gibson, R. Enlightened Empiricism: An Examination of V. W. Quine's Theory of Knowledge, University of South Florida Press, 1988.
- [25] Gibson, R. (ed) Quintessence: Basic Readings from the Philosophy of W. V. Quine, Harvard University Press, 2004.
- [26] Gibson, R. (ed) The Cambridge Companion to Quine, Cambridge University Press, 2004.
- [27] Hahn, L. & Schilpp, P. (eds) The Philosophy of W. V. Quine, Library of Living Philosophers, Open Court, La Salle, IL., 1986.

- [28] Harding, S. G. (ed) *Can Theories Be Refuted?*, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland, 1976.
- [29] Hookway, C. *Quine: Language, Experience and Reality*, Key Contemporary Thinkers, Stanford University Press, Stanford, 1988.
- [30] Horwich, P. "How to Choose Between Empirically Indistinguishable Theories", *The Journal of Philosophy*, Vol. LXXIX, No. 2, Feb., 1982, pp. 61-77.
- [31] Kemble, E. C. *Physical Science*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1966.
- [32] Kirk, R. *Translation Determined*, Clarendon Press, Oxford, 1986.
- [33] Kripke, S. *Naming and Necessity*, Basil Blackwell, Oxford, 1980.
- [34] Kun, T. S. *Struktura naučnih revolucija*, Nolit, Beograd, 1974.
- [35] Laudan, L. "Are All Theories Equally Good? A Dialogue", in: *Relativism and Realism in Science*, Nola R. (ed), Kluwer Academic Publishers, Boston et al., 1988, pp. 117-140.
- [36] Laudan, L. "Demystifying Underdetermination", in: *Scientific Theories*, Savage, C. W. (ed), Minnesota Studies in the Philosophy of Science, Vol. XIV, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1990.
- [37] Laudan, L. *Progres i njegovi problemi*, Institut za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2001.
- [38] Lazović, Ž. (prirednik) *Vilard van Orman Kvajn: Ontološka relativnost i drugi filozofski ogledi*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novı Sad, 2007.
- [39] Leplin, J. & Laudan, L. "Empirical Equivalence and Underdetermination", *Journal of Philosophy*, Vol. 88, 1991, pp. 449-472.

- [40] Nelson, L. H. & Nelson, J. On Quine, Cengage Learning
College, 1999.
- [41] Orenstein, A. W. V. Quine, Princeton University
Press,
2002.
- [42] Platts, M. (ed) Reference, Truth and Reality,
Routledge& Kegan Paul, London, Boston and
Henley, 1980.

- [43] Poenkare, A. Znanost i hipoteza, Globus, Zagreb, 1989.
- [44] Putnam, H. Mathematics, Matter and Method, Philosophical Papers, Vol. I, Cambridge, Mass., 1975.
- [45] Putnam, H. Mind, Language and Reality, Philosophical Papers, Vol. II, Cambridge University Press, Cambridge, Mass., 1975.
- [46] Putnam, H. Realism and Reason, Philosophical Papers, Vol. III, Cambridge University Press, Cambridge, Mass., 1975.
- [47] Putnam, H. Meaning and the Moral Sciences, Routledge & Kegan Paul, London, 1978.
- [48] Putnam, H. Reason, Truth and History, Philosophical Papers, Cambridge University Press, Cambridge, 1983.
- [49] Quine, W. v. O. Word and Object, The MIT Press, Cambridge, 1960.
- [50] Quine, W. v. O. From a Logical Point of View, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1961.
- [51] Quine, W. v. O. Ontological Relativity and Other Essays, Columbia University Press, New York and London, 1969.
- [52] Quine, W. v. O. The Web of Belief, Random House, New York, 1970.
- [53] Quine, W. v. O. The Roots of Reference, The Paul Carus Lectures, 14. LaSalle, Open Court, 1974.
- [54] Quine, W. v. O. Theories and Things, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts,

1981.

[55] Quine, W. v. O. Pursuit of Truth, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1993.

[56] Romanos, G. Quine and Analytic Philosophy, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1983.

[57] Rorty, R. „Indeterminacy of Translation and of Truth“, Synthese 23, 1972, pp. 443-462.

[58] Roth, P. A. „On missing the Neurath’s Boat“, Synthese 61, Number 2, 1984, pp. 205-232.

- [59] Salmon, N. U. Reference and Essence, Basil Blackwell, Oxford, 1982.
- [60] Searle, J. „Indeterminacy, Empiricism and the First Person“, Journal of Philosophy 81 (March), 1984, pp.123-146.
- [61] Shanahan, R. & Swyer, C. (eds) Essays on the Philosophy of W. V. Quine, University of Oklahoma Press, 1979.
- [62] Shand, J. (ed) The Twentieth Century: Quine And After, Central Works of Philosophy, Vol. 5, McGill-Queen's University Press, 2006.
- [63] Suppes, P. Space, Time and Geometry, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland, 1973.

**Izveštaj o kvalifikovanosti kandidatkinje i podobnosti predložene
teme za doktorsku disertaciju**

doktorand: mr Aleksandra Zorić

**predložena tema: «V.v.O. KVAJNOVE TEZE O SEMANTIČKOJ
NEODREĐENOSTI I TEORIJSKOJ NEODLUČIVOSTI»**

mentor: prof. dr Vojislav Božićković

mr Aleksandra Zorić, je podnela Odeljenju za filozofiju molbu za izradu doktorske disertacije sa temom pod naslovom "V.v.O. Kvajnovе teze o semantičkoj neoređenosti i teorijskoj neodlučivosti". Dolepotpisana komisija Odeljenja za filozofiju o predloženoj temi doktorske disertacije podnosi sledeći izveštaj:

1. Osnovni podaci o kandidatkinji:

Mr Aleksandra Zorić rođena je 1978. godine u Beogradu. Školske 1997/1998 upisala filozofiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu i 2003. godine diplomirala sa temom "Teorijskosaznajni problemi indukcije". Školske 2003/2004. godine upisala postdiplomske studije na istom fakultetu, na odseku za logiku sa metodologijom nauke, a 25.04.2007. godine odbranila magistarsku tezu pod naslovom "Induktivističke pretpostavke naučnog realizma". Od 2004. do 2007. godine radi kao asistent-pripavnik, a od 2007 kao asistent na Odeljenju za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, na više predmeta, odnosno kurseva (filozofija nauke, opšta metodologija, teorija saznanja, osnovi filozofije sa metodologijom nauke, opšta metodologija nauke).

Od 2005. godine saradnik je na projektu "Problem eksplanatornog jaza u filozofiji i nauci", koji se realizuje pod pokroviteljstvom Ministarstva nauke i zaštite životne sredine, a od 2011. na projektu "Dinamički sistemi u prirodi i društvu: filozofski i empirijski aspekti".

Kandidatkinja je objavila više tekstova u naučnim časopisima, među kojima su neki u oblasti neposredno vezanoj za predloženu temu disertacije: "Realizam i zaključak na najbolje objašnjenje", u časopisu *Theoria* (2009), "Kvajn o neodređenosti i subdeterminisanosti", u časopisu *Filozofski godišnjak* (2008), "Problem subdeterminacije", u časopisu *Theoria* (2006), "Rajhenbahovo opravdanje indukcije", u časopisu *Filozofski godišnjak* (2004), i priredila i napisala predgovor hrestomatije tekstova *Teorije indukcije u XX veku*, u izdanju Instituta za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, (2005). U tim radovima ona je demonstrirala poznavanje teorijskog područja kojim će se baviti (filozofija nauke, filozofija jezika i epistemologija), veoma dobru metodološku pripremljenost za analizu filozofskih problema na kojima će se prvenstveno zasnivati njena doktorska teza (problemi neodređenosti, subdeterminacije), kao i sposobnost za elaboraciju različitih teorijskih pristupa relevantnim problemima u oblasti filozofije (kao što je slučaj sa tumačenjima odnosa neodređenosti i subdeterminisanosti, različitim teorijama indukcije i sl.).

2. Predmet i cilj disertacije

Mr Aleksandra Zorić je svoju disertaciju pod naslovom "V.v.O. Kvajnovе teze o semantičkoj neoređenosti i teorijskoj neodlučivosti" zamislila kao filozofsku studiju o odnosu teza o semantičkoj neodređenosti i teorijskoj neodlučivosti u Kvajnovoj filozofiji. Njena namera je da utvrdi o kakvom je odnosu reč, kako u odnosu na Kvajnovе radove tako i u odnosu na savremena filozofska i naučna razmatranja.

Kandidatkinja namera je da pokaže da "postoje razlozi za tvrđenje da je reč o dva načina da se kaže ista stvar (tj. da ne postoji nikakva razlika između neodređenosti i subdeterminisanosti), da neodređenost implicira subdeterminisanost, kao i da subdeterminisanost implicira neodređenost. " Kako

je svaka od ovih hipoteza imala svoje zastupnike, potrebno je ispitati koja od njih ima najviše uporišta u Kvajnovoj misli. Posebnu pažnja kandidatkinja će posvetiti i pitanju zbog čega Kvajn smatra da neodređenost ne pogada fizičke teorije.

Ako se uzme da je jedan od najopštijih ciljeva da se ispituju posledice nesamerljivosti po neodlučnost i obrnuto, daleko specifičniji ciljevi će se odnositi na utvrđivanje povezanosti različitih aspekata Kvajnovе misli: holizma, empirizma, naturalizma, nedređenosti, (ne)mogućnosti izbora, kao i dalje razvijanje pragmatičkih elemenata njegove pozicije. "Pokazaće se da je za praktične izbore dovoljno prihvatanje pragmatičkih kriterijuma, dok će se osnovni cilj rada sastojati u odbrani teze po kojoj se jedino rešenje problema subdeterminisanosti može tražiti u spoju pragmatizma i konvencionalizma, u nadi da takav spoj može da posluži i kao delimično rešenje semantičkih teškoća. "

3. Opis sadržaja disertacije

U prvom poglavlju, pod naslovom *Logičke istine i analitički iskazi*, kandidatkinja namerava da rasvetli Kvajnova gledišta o analitičnosti i logičkim istinama, kao i njegov odnos prema Karnapu. Ovim se uvode neki od najznačajnijih elemenata neophodnih za dalja razmatranja i pokazuje u kom smislu je povezano odbacivanje analitičnosti i kasnije učenje o neodređenosti prevođenja.

U drugom poglavlju, pod naslovom *Neodređenost prevoda*, kandidatkinja namerava da ispita prvu od dve teze, tezu o semantičkoj neodređenosti. Prvo će razmotriti neodređenost koja se javlja prilikom prevođenja jezika koji nam je u potpunosti nepoznat, a zatim neodređenost koja se javlja unutar maternjeg jezika. Nakon toga kandidatkinja namerava da razmotri Kvajnov bihejviorizam, pojam značenja koji on ima u vidu, pojmove referencijalne nedokučivosti i ontološke relativnosti. U ovom poglavlju trebalo bi da se prikažu i neke od osnovnih teškoća (problemi sa neodređenošću, bihejviorizmom, odbacivanjem mentelističke teorije značenja...), kao i načini na koje se one mogu prevazići.

U trećem poglavlju, pod naslovom *Učenje o subdeterminisanosti*, kandidatkinja će ispitati drugu tezu, tezu o teorijskoj neodlučnosti. Analiza će započeti Dijemovim učenjem o subdeterminisanosti, a zatim Kvajnovom daljom

razradom ove teze. Kako je Kvajn tokom vremena znatno izmenio svoje stanovište o subdeterminisanosti, kandidatkinja će prikazati istorijski razvoj Kvajnovog učenja o subdeterminisanosti od jake teze, tj. tvrđenja da svaka teorija može imati suparnicu koja je jednako dobro potvrđena, do slabe teze kojom se ništa ne tvrdi o primenljivosti subdeterminacije u načelu. U ovom delu ispitaće se i osnovne postavke verifikacionističke teorije značenja i fizikalizma, koji bi trebalo da rasvetle preostale aspekte Kvajnovog dela neophodne za naredno i ključno poglavlje.

U četvrtom poglavlju, pod naslovom *Odnos neodređenosti i subdeterminisanosti*, kandidatkinja će se baviti onim što je i osnovna tema rada, odnosom subdeterminisanosti i nedoređenosti. Osnovna uloga prva tri poglavlja je da pruže neophodan uvid u sve ključne aspekte Kvajnovе misli koji čine prirodu ovog odnosa problematičnom. Naime, kada se razjasni šta podrazumeva Kvajnov holizam, fizikalizam, bihejviorizam, naturalizam, moći ću da se utvrdi i prirodu odnosa neodređenosti i subdeterminisanosti.

U poslednjem i *Zaključnom poglavlju* kandidatkinja će sumirati rezultate prethodnih i postaviti Kvajnovu sliku nauke i filozofije u nešto širi kontekst, kako savremenih lingvističkih razmatranja, tako i pojedinačnih nauka (pre svega fizike i neuronauke), sve u cilju utvrđivanja da li savremeni rezultati nauke u nekom smislu ugrožavaju njegovu poziciju. Njen cilj je da odgovori na pitanja nalik sledećim: "da li rezultati savremenih lingvističkih istraživanja kao i neuronauke ugrožavaju Kvajnovu poricanje značenja kao nezavisnih entiteta, odnosno nepostojanja činjenica, u slučaju prevođenja, i da li savremena fizika (nauka uopšte) priznaje i poznaje jaku ili pak, slabije oblike subdeterminisanosti?"

4. Osnovne hipoteze

Kandidatkinja će nastojati da ukaže na moguće interpretacije međusobnog odnosa teza o neodređenosti prevođenja i teorijskoj neodlučivosti, budući da je taj odnos jedno od najspornijih mesta u Kvajnovom opusu. Ovo je ujedno i *polazna hipoteza* u razmatranju. Kvajn je na više mesta istakao da je "neodređenost dodatna teza u odnosu na subdeterminisanost, te da implikacija ide od

subdeterminisanost ka neodređenosti, ali ne i obrnutno". Međutim, on isto tako ističe da iako je subdeterminacija opštija teza i povlači neodređenost, to neodređenost ne čini specijalnim slučajem subdeterminisanosti, već je reč o dodatnoj tezi. Moguće interpretacije njihovog odnosa su brojne, a gotovo sve one imaju uporište u Kvajnovim spisima.

Situaciju otežava, čineći je ujedno filozofski značajnom, činjenica da je Kvajn bio izuzetno plodan autor, ostavivši za sobom pregršt tekstova i knjiga. Kako je čitavog svog života pisao i objavljivao, tako su i određeni segmenti njegove misli dobijali modifikacije. Od odbacivanja distinkcije analitičko/sintetičko do priznanja postojanja klase uslovno analitičkih iskaza, od radikalnog do umerenog holizma, od jake do slabe teze o subdeterminisanosti. To sve ostavlja posledice na moguća tumačenja odnosa ove dve teze, pa će ispitivanja ovih hipoteza činiti okosnicu rada.

5. Istraživačke metode

U istraživanju će pored "standardnih metoda kakvi su sistematsko prikupljanje relevantnih podataka (iz primarnih i sekundarnih izvora), analiza primarnih i sekundarnih podataka i metod komparativne analize", kandidatkinja koristiti i odgovarajuće filozofske metode: "metod pojmovne analize, semantička razmatranja, analiza primera iz lingvističkog i naučnog konteksta, kao i relevantnih filozofskih pozicija, izvođenje opštih zaključaka i sl. "

6. Očekivani rezultati i naučni doprinos

Kandidatkinja je za temu svog doktorskog rada izabrala problematiku koja je veoma aktuelna u savremenoj filozofiji, pre svega u filozofiji nauke i, kada su u pitanju rasprave o smislenosti jezičkih izraza i njihovom značenju, u filozofiji jezika.

Naučni doprinos ove doktorske teze može se očekivati na dva plana. Prvo, zbog navedene nedovoljne teorijske razjašnjenosti inače široko korišćenih pojmova vezanih za Kvajnovu filozofiju, može se očekivati da će kritička rasprava o tim pojmovima i nastojanje da se oni konsekventno izvedu iz njegovih

širih teorijskih shvatanja, doprineti kako dubljem razumevanju Kvajнове filozofije tako i jasnijem sagledavanju celine njegove misli. Drugo, kompleksna, široko zasnovana analiza različitih kritičkih zamerki koje mu se upućuju, omogućava da se stekne dragocen uvid u nedostatke Kvajнове filozofije, kao i da se, pozivanjem na savremena naučna dostignuća, te mane otklone.

7. Zaključak

Članovi komisije zaključuju da kandidatkinja mr Aleksandra Zorić ispunjava sve uslove da pristupi izradi doktorske teze, kako na formalnom planu (završetak doktorskih studija, objavljeni radovi) tako i na sadržajnom (njeni objavljeni radovi, kao i sam tekst prijave teze, pokazuju da ona raspolaže relevantnim znanjima i sposobnostima za samostalan naučni rad). Izabrana tema disertacije naučno je relevantna i po svojoj aktuelnosti i filozofskom značaju potpuno prihvatljiva, a način na koji je ona planirala svoj rad sasvim je primeren nameravanim ciljevima rada, njene hipoteze su dobro zasnovane, a metode koje će koristiti primerene su oblasti filozofije kojom će se baviti.

Smatramo da će buduća doktorska disertacija koja bi bila koncipirana i realizovana na predložen način predstavljati nesumnjiv doprinos istraživanju Kvajнове filozofije uopšte u našoj naučnoj sredini. Na kraju komisija je zaključila da tema "V.v.O. Kvajнове teze o semantičkoj neoređenosti i teorijskoj neodlučivosti" odgovara sadržaju i cilju istraživanja koje će doktorand mr Aleksandra Zorić preduzeti, da su argumenti koje je kandidatkinja tokom odbrane pred komisijom u sastavu prof. dr Vojislav Božičković, prof. dr Živan Lazović, doc.dr Slobodan Perović i doc.dr Eva Kamerer iznela ubedljivi kao i da je predložena literatura dovoljno obuhvatna, relevantna i savremena. Zato komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da mr Aleksandri Zorić odobri izradu doktorske disertacije pod naslovom "V.v.O. Kvajнове teze o semantičkoj neoređenosti i teorijskoj neodlučivosti".

U Beogradu, 21.10.2011.

prof.dr Vojislav Božičković

prof. dr Živan Lazović

doc.dr Slobodan Perović

doc.dr Eva Kamerer